

A mormonok és szabadkőművesek rövid kapcsolata az Egyesült Államokban a 19. század közepén

Az utóbbi néhány évben számos, viszonylag új vallási csoport képviselői és hittérítői jelentek meg Kelet-Európa országaiban, így Magyarországon is. Közülük a Mormon Egyház az egyik legsikeresebb csoport, amely nemcsak hazánkban, hanem az egész világon rendkívül dinamikus fejlődő közösséget épít. Ennek ellenére még mindig nem egyértelmű megítélésük még a vallás szülőhazájában, az Egyesült Államokban sem, és fennállásuk második évszázadának közepén is éles teológiai, társadalmi és gazdasági támadások kereszttüzeiben kell igazolniuk létük és hitük jogosságát. A jelen dolgozat egy, a vallás születésétől kezdve állandóan megújuló vita hátterét kívánja felvázolni: a mormonok és a szabadkőművesek kapcsolatát.

A vita középpontjában a két szervezet közötti azonosságok és párhuzamok – mint például a titkos rituálék – eredetének a kérdése áll. Ezen párhuzamok oka a szabadkőműves magyarázat szerint abban keresendő, hogy a mormonok átvették a titkos társaság ősi rituáléit, és azokat beépítették saját vallásukba. A mormon hívók érvelésének lényege ezzel szemben az, hogy az ősi keresztény rituálékat és szimbólumokat eredeti formáikban ők őrzik, a szabadkőművesek ezeknek csak a töredékét ismerik és használják. A jelen dolgozat a két csoport közötti történelmi kapcsolatot, majd szerkezeti (rituálék, szimbólumok) hasonlóságokat felvázolva megkísérel állást foglalni ebben az izgalmas kérdésben.

I. A szabadkőművesség az Egyesült Államokban

A szabadkőművesek szervezete jelenleg a legnagyobb és legszervezettebb zárt testvéri társaság a világon, körülbelül hatmillió taggal, akiknek körülbelül a fele az Egyesült Államokban él.¹ A források alapján bizonyíthatóan az első szabadkőműves, Andrew Bekher 1704-ben érkezett Észak-Amerikába. A társaság első hivatalos képviselőjét, Daniel Coxe-ot 1730-ban az Angliai Nagypáholy bízta meg

¹ A szabadkőművesek eredetéről és történetéről többek között lásd: [n.n.]: A szabadkőművesség lényege, alapelvei, történeti fejlődése, szervezete és feladatai. Budapest, 1888.; Ankerberg, John – Weldon, John: The Secret Teachings of the Masonic Lodge. Chicago, 1990.; Knoop, Douglas – Jones, G.P.: The Genesis of Freemasonry: An Account of the Rise and Development of Freemasonry in Its Operative, Accepted and Early Speculative Phases. Manchester, 1947.; „S.”: A szabadkőművesi szimbólumok magyarázata. Budapest, 1915.; Thorn, Richard P.: The Boy Who Cried Wolf: The Book that Breaks Masonic Silence. New York, 1994.; L. Nagy Zsuzsa: Szabadkőművesek. Bp., 1988.; Uő.: Szabadkőművesség a XX. században. Bp., 1977.

szabadkőműves-páholyok szervezésével az Újvilágban. Ettől kezdve a páholyok rohamos szaporodásának lehetünk a szemtanúi: 1733-ban Bostonban alakult meg az első hivatalos páholy, Henry Prince nagymester vezetésével; egy év múlva Philadelphiában, majd Savannahban és Charlestonban is megjelentek a páholyok. A philadelphiai szervezet nagymestere a híres tudós és politikus, Benjamin Franklin lett. Az ő neve magában szimbolizálja azt a liberális eszmeiséget, amit a páholy képviselt, és ami egyben az akkori amerikai eszmei világot is tükrözte.² Így nem meglepő, hogy a függetlenségi háború kitörésekor már százötven páholy működött a tizenhárom gyarmaton, a két és fél milliónyi lakosság között becslések szerint ezeröttszáz és ötezer közötti taglétszámmal.³ A háború befejezését követő rövid megtorpanás után a 19. század elején a szabadkőművesség tovább folytatta hódító útját az Egyesült Államokban. A népszerűség új hulláma részben annak volt köszönhető, hogy a Nagy-Britanniában már korábban elkezdődött folyamat – a páholyok polgárosodása és ezzel párhuzamosan a polgári társadalmi és üzleti érdekszféra képviselése – megjelent az amerikai szervezetekben is, s ez az iparosodás útján járó Egyesült Államokban méltán tarthatott számon népszerűsége. Természetesen nemcsak üzletemberek, hanem a társadalmi és a politikai élet vezetői, bírók, ügyvédek, orvosok, stb. is tagjai lettek a páholyoknak, közülük néhányat később amerikai elnököknek is megválasztottak.⁴ Egy ilyen közösséghez tartozni presztízt, kapcsolatokat és hatalmat jelentett a tagok számára. A titkos szövetséget, amelyet a tagok maguk inkább zárt vagy szent közösségként jellemeztek, éppen a titokzatossága miatt tartották külön érdekességként számon. Amint azt Bobby J. Demott⁵ is megjegyzi a szabadkőművesség vonzerejével kapcsolatban, a titokzatosság felkelti az érdeklődést, különlegességet, gyakran egyfajta felsőbbrendűséget sejtet, ugyanakkor a befogadott tagokat egyesíti, közösségi struktúrával és kiváltságokkal ruházza fel őket. A szabadkőművesek esetében a kiváltság alapjául az a hit szolgált, hogy az ősi keresztény rituáléknak és titkoknak ők az egyedüli letéteményesei. Természetesen ez a nézet és a zártság támadási felületet is nyújtott az egyenlőséget, testvériséget, demokráciát hirdető fiatal amerikai államban, ahol – Európától eltérően – nem léteztek a jogokat tekintve kiváltságos csoportok. Ehhez még az is hozzájárult, hogy a 19. század első felében, az általunk tárgyalt időszakban, az amerikai tagság nagy része fehér, angolszász protestáns férfi

² Franklinnak a haladás jelszavával végzett tevékenysége összekapcsolódott egyfajta angolszász felsőbbrendűség tudattal is. „Miért kellene Pennsylvanianak, amit az angolok alapítottak, idegenek gyarmatává válnia, akik hamarosan oly sokan lesznek, hogy ők németesítenek el bennünket ahelyett, hogy mi angolosítanánk el őket?” Lásd: Dinnerstein, Leonard – Nichols, Roger – Reimers, David: *Natives and Strangers: Ethnic Groups and the Building of America*. New York, 1979. 23.

³ Vaughn, William Preston: *The Antimasonic Party in the US, 1826-43*. Lexington, KT, 1983. 10. (a továbbiakban: Vaughn).

⁴ Szabadkőműves amerikai elnökök voltak: George Washington, James Monroe, Andrew Jackson, James Polk, James Buchanan, Andrew Johnson, James Garfield, William McKinley, Theodore Roosevelt, William Taft, Warren Harding, Franklin Roosevelt, Harry Truman, Gerald Ford. Lásd: Clausen, Henry C.: *Masons Who Helped to Shape our Nation*. San Diego, CA, 1976.

⁵ Demott, Bobby J.: *Freemasonry in American Culture and Society*. New York, 1986. (a továbbiakban: Demott)

volt, ami egyfajta, már korábban is létező vallási és társadalmi elkülönülés fenntartását jelezte.

1825-ben egyedül New York államban körülbelül húszezer szabadkőműves élt,⁶ ami igen jelentős számnak tekinthető. Sajnos csak néhány forrás áll rendelkezésünkre, melyek alapján pontosan jellemezhető lenne a kor „tipikus” amerikai szabadkőművese. William Preston Vaughn szerint⁷ a szabadkőművesek a társadalom mobilisabb, jómódú középosztályához tartoztak, foglalkozásukat tekintve kereskedők, üzletemberek, értelmiségiek, politikai és vallási vezetők, akik általában magas társadalmi pozíciókat töltöttek be. Connecticut és New York államokban kimutatások szerint a politikai pártok vezetőségének ötven százaléka szabadkőműves volt, akik főleg városokban éltek, és vallásukat tekintve hetven százalékuk az Episzkopális Egyházhoz (az Anglikán Egyház amerikai megfelelője) tartozott. A fentiek alapján érthető tehát, hogy a kívülállók különös figyelemmel fordultak a szabadkőművesek felé. 1826-ra azonban addig soha nem látott érdeklődés középpontjába kerültek a páholyok a New York állambeli Morgan-ügy kapcsán. A keleti partvidéknek ez a része felbolydult méhkasoz hasonlított, hiszen itt volt a partvidéken jelentkező vallási megújulási mozgalom (Second Great Awakening) központja. A szabadtéri, elsősorban a határvidéken népszerű, táborigényű prédikáció stílusának kialakulása és elterjedése, a miszticizmus, az okkultizmus és a mágia iránti újjáéledt érdeklődés, számtalan új vallási csoport és hit születése – mint például a mormonok, a milleriták, a szombatisták, unitáriusok, majd később Jehova tanúi, és egyéb „alternatív” életformákkal kísérletező közösségek, mint például az Oneida csoport vagy a legelső kommunák – mind a 19. század első felében zajló intellektuális ébredésnek a tennekei.

Ebben a közegben élt William Morgan, a helyi páholy egyik tagja, aki 1826-ban titoktartási fogadalmát megszegve a szabadkőművesek titkos jeleiről és rituáléiról egy könyvet publikált. A szabadkőműves társadalom ezt megdöbbenve fogadta, és azonnal felmerült a büntetés kérdése. Az árulás büntette miatt halálos ítélet várt volna a törvényszégre. Szeptember 12-én, röviddel a könyv megjelenése után Morgan eltűnt otthonából, és soha többé nem került elő. Az esetet teljes homály fedte: Morgant senki nem látta élve azután, de a holtteste sem került elő, így a gyilkosság ténye sem nyert bizonyítást. A rendőrség nem talált egyetlen tanút sem, és tárgyi bizonyítékok sem segítettek az eset megoldásán. Elméletileg az első kézenfekvő megoldás a rejtélyre a szabadkőművesek bosszúja volt – három tag bíróság elé került emberrablás és gyilkosság vádjával, ám bizonyítékok hiányában felmentették őket. Vaughn szerint ez nem is lehetett kétséges, hiszen három sheriff, a bíró és az ügyvédek is a szabadkőműves-páholy tagjai voltak; nekik, függetlenül attól, hogy tényleg a páholy volt-e felelős Morgan eltűnéséért vagy sem, érdekükben állt a vádlottak felmentése és a szabadkőműves társadalom nevének tisztára mosása. Jack Harris⁸ az ügy tárgyalása során említést tesz egy 1879-ben kiadott könyvről,⁹ amely

⁶ Dumenil, Lynn: *Freemasonry and American Culture, 1880-1930*. Princeton, NJ, 1984. 4.

⁷ Vaughn 11-13.

⁸ Harris, Jack: *Freemasonry: The Invisible Cult in our Midst*. Springdale, PA, 1983. (a továbbiakban: Harris)

⁹ A könyv szerzője Rev. Charles Finney és címe: *The Character, Claims and Practical Workings of Freemasonry*. [é.n.]

az események állítólag valós leírását tartalmazza. E szerint valóban szabadkőművesek rabolták el Morgant, hogy bosszút álljanak rajta; elhurcolták otthonából, és rövid fogvatartás után a Niagara folyóba lökték, ahol vízbe fulladt. A történet alapjául az egyik gyilkos halálos ágyán, 1848-ban tett vallomása szolgált, amelyet csak halála után hozott nyilvánosságra a kezelőorvosa. De ezt 1826-ban a nyilvánosság még nem tudta, csak gyanította, és habár felmentő ítélet született az ügyben, nagyon erős szabadkőműves-ellenes hangulat alakult ki, amely végigsöpört a keleti partvidéken. Az incidens és következményei nagy mértékben hozzájárultak a szabadkőműves mozgalom meggyengüléséhez. Morgan eltűnése után az ötvenötezer tagból körülbelül negyvenötezer kilépett a szervezetből, és a páholyok száma több mint kétezerrel csökkent.¹⁰ A másik jelentős hatás, amely az amerikai szabadkőművesség meggyengüléséhez vezetett, a Szabadkőműves-ellenes Párt (Antimasonic party) megalakulása volt 1827-ben New York Államban, amely rövid fennállása során jelentős sikereket ért el.¹¹

II. A mormonizmus kialakulása

A mormon vallás¹² kezdetei is erre az időszakra nyúlnak vissza. Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyházának alapítója Joseph Smith próféta volt, aki Vermontban született, majd 11 éves korában szüleinevel New York államba költözött. A Smith család egy nyugati migrációs hullámhoz csatlakozva hagyta el az északi részt. A nyugat felé vándorló pionírok a jobb élet reményében, szerencsét próbálni indultak útnak, közülik számosan lelki megújulást is keresve a vándorlás során. Hasonló célok vezették a Smith családot is. Joseph Smith apja kincskeresőként kereste kenyerét; úgynevezett látókó¹³ segítségével dolgozott, és fia gyakran elkísérte kutatásai alkalmával. 1820-ban a gyermek Josephet látomás kerítette hatalmába, amelyben megjelent előtte Jézus, aki elmondta neki, hogy a keresztény világ megújításra vár, az igazi hit visszaállítására, és e feladat végrehajtására őt választotta ki. Három évvel később Smith újabb látomást élt át: az ágya mellett megjelent egy angyal, Moroni,

¹⁰ Harris 114.

¹¹ A párt a keleti partvidéken érte el a legnagyobb sikereket, népszerűsége Vermont államban volt a legnagyobb. Vonzáskörébe nemcsak szabadkőműves-ellenes választók tartoztak, hanem a konzervatív jellegű párt politikai meggyőződését elfogadó szélesebb tábor.

¹² A mormon vallásról és annak történetéről átfogó művek többek között: Decker, Edward: Complete Handbook on Mormonism. Eugene, OR, 1995. (a továbbiakban: Decker); Gottlieb, Robert – Wiley, Peter: America's Saints: The Rise of Mormon Power. New York, 1986.; Leone, Mark: The Roots of Modern Mormonism. Cambridge, 1979.; Martin, Walter: The Maze of Mormonism. Ventura, CA, 1978.; O'Dea, Thomas: The Mormons. Chicago, 1957.; Tanner, Jerald – Tanner, Sandra: The Changing World of Mormonism. Chicago, 1981.; Zala Tamás: Az aranyátlák népe: a mormonok. Budapest, 1985. (a továbbiakban: Zala)

¹³ A látókó a hiedelem szerint egy olyan varázskő, amely tulajdonosát különleges hatalommal ruhazza fel: a kő jelzi, hogy hol található arany vagy kincs a föld mélyében. A két kristály, amit Joseph Smith a Mormon Könyvnek fordításakor használt, szintén ilyen kő volt.

aki elmondta neki, hogy a Mormon Könyve,¹⁴ mely a Biblia folytatásának tekinthető, aranytáblákba vésvé a Cumorah-domb oldalában, Palmyra (New York állam) közelében van elrejtve. Ezt az ékírásos egyiptomi szöveget kell majd kiásnia, két kristály segítségével elolvasnia, lefordítania és tollba mondania. Ez utóbbihoz Smith egy újabb látomás alkalmával, 1827-ben kapott engedélyt. 1830-ra végzett a munkával, és megjelentette a Mormon Könyvét néhány hónappal az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyházának hivatalos megalapítása előtt.

A mormon vallás gyorsan terjedt, ami részben Smith karizmájának, részben a rövid időn belül elindított jelentős misszionárius tevékenységnek volt tulajdonítható. A gyors számbeli növekedés ellenére sem fogadta be az amerikai társadalom a vallás követőit, így a következő két évtized vándorlással telt el: 1831-ben Kirtlandba (Ohio állam), 1836-ba Independence-be (Missouri állam), 1838-ban Nauvooba (Illinois állam), majd 1846 után a mai Utah állam területére vonultak a mormon telepések több hullámban.¹⁵ Kirekesztettségük fő oka vallási dogmáik és az azokkal összekapcsolódó életmód voltak: szokatlan nézeteik, mint például a többistenhit, a halottak megkeresztelése vagy a többnejűségről alkotott nézetük, illetve annak gyakorlása, a néha már-már erőszakosnak tűnő komoly hittérítő munka elfogadhatatlan volt a korabeli Egyesült Államok társadalmában. Bárhol is telepedtek le, néhány év múlva távozniuk kellett. 1844 azonban végső fordulatot hozott az egyház történetében. Joseph Smith és testvére, Hyrum börtönbe került Carthage városában (Illinois állam), mivel feldúltak egy kiadót, amely egy őket kritizáló írást jelentetett meg. Június 27-én közel kétszáz feketére mázolt arcú ember tört be a börtönbe, hogy megöljék a Smith testvéreket. Céljukat könnyedén elérték, a két védtelen rab meghalt, a mormonok pedig elhagyták a várost. Joseph Smith-t az egyház tagjai mártírrá nyilvánították, és Jézushoz hasonlították, akit szintén prófétájuknak ismertek el. Ezzel a Mormon Egyház megtette az utolsó lépést legitimációja felé. Joseph Smith helyébe új vezetőként Brigham Young lépett, aki idővel a legmeghatározóbb jelentőségű elnöke lett a közösségnek.

Több forrás utal arra, hogy a Morgan-ügy kapcsán Joseph Smith nagy érdeklődéssel fordult a szabadkőművesek felé: ő maga is ismerte Morgan könyvét, követői közül számosan szabadkőművesek voltak, és 1842-ben Nauvooban ő is csatlakozott a helyi páholyhoz. Joggal merül fel a kérdés: miért érezte Smith szükségét annak, hogy vallásalapítóként ehhez a szervezethez csatlakozzon? Maga Smith azt a magyarázatot adta, hogy meg akarta tudni, mennyire távolodtak el a szabadkőművesek az ősi keresztény rituáléktól, amelyeket a mormon vallás eredeti formáiban őrzött meg. E. Cecil McGavin szerint¹⁶ a szabadkőműves tagság egyfajta

¹⁴ A Mormon Könyve az amerikai kontinenst is bibliai kontextusba helyezi, többek között leírva az észak-amerikai terület benépesülését, történelmét; magyarázatot ad az indiánok és feketék eredetére, korabeli megítélésüket igazolva. Ezen a könyvön kívül a magyarra még nem fordított Értékes gyöngyszem és a Tanítás és szövetségek könyve tartozik a Mormon Egyház alapdokumentumai közé. (A címeket Zala Tamás fordításában közlöm.)

¹⁵ Az említett helyek csak a legfontosabbak az egyház története szempontjából, de a mormonok számos más helyen is megteltek átmenetileg vándorlásuk során.

¹⁶ McGavin, E. Cecil: Mormonism and Masonry. Salt Lake City, 1956. 8. (a továbbiakban: McGavin)

társadalmi rangot, elfogadottságot és így az asszimiláció első lépését jelentette a „szentek” számára, ami a fiatal vallási csoport egyházasodásának egyik legfontosabb feltétele és jele volt. Ezenkívül ez a közösség presztízt, védelmet, hatalmat, kapcsolatokat és szövetséget is jelentett, amire akkoriban nagy szüksége volt a vándorló vagy inkább menekülő mormon közösségnek. A szabadkőműves szervezetek népszerűsége olyan nagy volt a „szentek” körében, és már Nauvooban olyan sokan kívántak csatlakozni a mormonok közül, hogy külön páholyt kellett szervezni számukra. A kezdeti felhőtlen viszony a két csoport között azonban a mormonok részéről 1844-ben a próféta és testvéreinek halála után megromlott.

Ennek konkrét oka a Smith testvérek meglincselése volt. Amikor a feldühödött csöcselék megtámadta a börtönt, ahol a két férfi raboskodott, Joseph Smith az ablakhoz ment, és többször leadta a titkos szabadkőműves vészjelet,¹⁷ de senki sem sietett megvédeni őt szabadkőműves testvérei közül, sőt ők is a támadók között voltak.¹⁸ A szabadkőművesek megszegték fogadalmukat, nem siettek életveszélyben levő társuk segítségére, mi több, ők maguk is részt vettek megölésében – ez olyan bűn volt, amit a mormonok soha sem felejtettek el, de amitől a szabadkőművesek mindig is elhatárolták magukat. De miért akarták volna a szabadkőművesek megölni két társukat? Miért akartak hirtelen megszakítani minden kapcsolatot a mormonokkal? Ezekre a kérdésekre két, egymáshoz nem közvetlenül kapcsolódó jelenségben találhatjuk meg a választ.

Az egyik ok világi jellegű volt: a politikai és gazdasági hatalmi harc. 1840 és 1844 között közel tízezer mormon lakos költözött Nauvooba és a város környékére, és ez alatt a néhány év alatt sikerült megszerezniük a gazdasági hatalmat, amelyhez egyre jelentősebb politikai és társadalmi szerep társult. A mormonok birtokába tartozott többek között: szálloda, számos malom, szerszámgyár, porcelángyár; különféle szervezetek működtek, és hozzákezdtek egy egyetem megszervezéséhez is.¹⁹ 1842 és 1844 között több mint ötszáz új tag csatlakozott a nauvooi és környékbeli szabadkőműves-páholyokhoz – mindannyian mormonok. A Nagypáholy nem nézte jó szemmel ezt a hirtelen és jelentős változást; attól tartott, hogy a mormonok politikailag és vallás tekintetében is uralni fogják nemcsak a környezetet, hanem a helyi páholyokat is. Így tehát Smith likvidálása és a „szentek” kizárása mellett döntöttek 1844-ben.²⁰

A másik ok a titkos, belső szövetségi étellel kapcsolatos. A mormonok különféle titkos jelszavakat, szimbólumokat és rituálékat kezdtek el használni, amelyek közül számos hasonlított vagy megegyezett a szabadkőművesek által immár évszázadok óta alkalmazott elemekkel. A „szentek” kijelentették, hogy az övék az eredeti, teljes ősi keresztény rendszer, ami a szabadkőműveseknél hiányosan, részeiben van csak jelen.

¹⁷ Széttárta karját, és azt mondta: „Oh, Uram, Istenem, hát senki sem segít az özvegy fián?” (Harris 1986. 115.)

¹⁸ A gyilkosságot követő vizsgálat ebben az esetben is eredménytelen volt.

¹⁹ Arrington, Leonard J. – Bitton, Davis: *The Mormon Experience: A History of the Latter-day Saints*. New York, 1979. 68.

²⁰ Whalen, William: *The Latter-day Saints in the Modern Day World*. Notre Dame, IN, 1967. 198-201. (a továbbiakban: Whalen)

A szabadkőművesek nézete szerint viszont ezeket a mormonok tulajdonították el tőlük, ezzel megszegve a titoktartási fogadalmat, ezért ki kell zárni őket a páholyokból.

III. A titkolt szent világ

Első kérdésként az vetődhet fel, hogy egy vallási és egy világi jellegű szervezet titkolt világa között milyen formában létezhet párhuzam. A részletes válasz a jelen dolgozat kereteit meghaladja, de annyit mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy mindkét szervezet átmeneti jelleget mutat, zárt kategóriába (vallási, illetve világi) nem sorolható. A mormonizmus egy olyan modern vallás, amely a hit rendszerébe a nyugati (amerikai) világi életformát és értékeket alapjaiban beépítette. A szabadkőművesség pedig, habár világi zárt közösségként szerveződik,²¹ a vallási – főleg keresztény – hitet, értékeket, erkölcsiséget és életformát prioritásként kezeli.²² A szabadkőművesek központjukat templomnak nevezik, s az belső szerkezetében is egy keresztény templom alapelemeit hordozza: az oltáron mindig ott a nyitott Biblia,²³ minden ülést imával kezdenek és zárnak, minden páholyoknak van egy lelkésze, és a tagok vallási jellegű rituálékban vesznek részt, mint például felszentelés vagy temetés. Mindkét szervezet férfiközpontú, az utóbbi kizárólagosan (habár számos kapcsolódó szervezetük van családtagok részére). Smith és azok a követői, akik szabadkőművesek voltak, könnyen találhattak hasonlóságot a két csoport között, hiszen mindkettő egyesíti a világi és vallási szférát – hangsúlyeltolódásokkal –, illetve Smith és Young felhasználhatta a szabadkőművesektől tanultakat a mormon vallás rendszerének kidolgozásakor.

A két csoport szerkezeti felépítésében is számos hasonlóság található. A szabadkőművesek eredeti szerkezetében három fokon keresztül lehetett eljutni a legmagasabb szintre. A Mormon Egyház szerkezetében is jelen van a mágikus hármas szám, két formában is. Először is, a hit örök fejlődés tanának az alapján a lét három szintre oszlik: az első szinten az univerzumban mormon szellemek vagy lelkek léteznek, amelyek „lakhelyként” emberi testre várnak, melybe beköltözhetnek.²⁴ Az emberi létforma a földön a második szint, ahol a testben létező lélek állandó fejlődésben van, tökéletesedik, hogy a fizikai halál után elérje a harmadik szintet,

²¹ Több helyen elit klubként definiálják a szövetség formáját.

²² A vallás jelenléte a páholyokban már a középkorban megtalálható, amikor általában Benedekrendi papok és szerzetesek minden építés megkezdésekor és befejezésekor ájtatosságot tartottak az építómestereknek. Az ájtatosság helye az építkezés mellett felállított kis épület volt, ahol az építkezés során a mesterek a szerszámokat tartották, dolgoztak, és a tanoncokat képezték. Ezek az épületek a későbbi szabadkőműves templomok ősei.

²³ A világ néhány országában – mint például Franciaországban – már eltűnt a Biblia, de az amerikai területeken megtartották.

²⁴ Az alábbi gondolat volt az egyik fő érv a többnejűség és a nagymértékű térítő munka gyakorlására: a számtalan mormon léleknek minél több emberi testre van szüksége, hogy továbbfejlődve isteni szintre juthasson, majd a világegyetem újabb és újabb bolygóját uralva téríthessen a mormon hitre.

amikor is istenné válik. Az istenné válás útján, a földi létben újabb három szintet különböztetnek meg a „szentek”: a felszentelés előtti földi létformát, és azt követően az Aaronic, majd a Melchizedek papi fokozatot. Mindkettő további három-három alcsoportra osztható a tagok által betöltött funkciók alapján, ám formailag csak két-két fokozatról beszélhetünk. Hivatásos papság nincs, csak papi hivatás létezik, habár a Mormon Egyház legfelsőbb előljárói – és ez egy igen szűk csoport – napjainkban már teljes állásban dolgoznak, és az egyháztól kapják fizetésüket. Közös jellemvonása a két szervezetnek az is, hogy a tagok nagy része szabad idejében tesz eleget tagsági kötelezettségeinek, ami a „szentek” esetében általában legalább heti tíz órát jelent. Mindkét szervezetben minden tag kötelessége havi tagdíj, illetve egyházzádó fizetése, ami a szabadkőművesek esetében elég magasán megállapított havi összeg,²⁵ míg a Mormon Egyház esetében a jövedelem tíz százaléka. Ezenkívül mindkét csoport arról ismert, hogy testvéreiket támogatják, jelentős a jótékonyági tevékenység, adományok felajánlása, stb. Mindkét esetben a tagfelvétel hivatalos formája a felszentelési ceremónia, ami az első lépés a titokzatos világba.²⁶

Mindkét szervezet legfontosabb elemei – fogadalmak, szimbólumok, gesztusok, öltözékek, rituálék – titkosak a külvilág számára.²⁷ A rituálék a templomi részvétel és a szövetségben való előrehaladás alapjaként szolgálnak, mintegy keretet adva és folyamatosságot biztosítva a belső egyéni fejlődésnek, ugyanakkor identitást, egységet, állandóságot, kötelezettséget, megújítást és biztonságot közvetítve a résztvevők felé. Ezekbe a rituálékba ágyazódnak be a különböző fogadalmak, mozdulatok, szimbólumok, melyek szintén fontos forrásai a keresett párhuzamoknak. A mormonok alaprituáléi a felszentelés, keresztelezés, esküivő és temetés; a szabadkőműveseknél csak az első és utolsó létezik, ami kiegészül az alapkötetelés ceremóniájával. A templomokba csak tagok léphetnek be, csak ők vehetnek részt ezekben a rituálékban,²⁸ miután megtisztultak és felöltötték ünnepi öltözéküket.

²⁵ A tagdíj magas összege behatárolja a potenciális tagság körét: csak közép- vagy felső-osztálybeli tagok tudnak csatlakozni a páholyokhoz, ami további jele egyfajta diszkriminációnak és elitizmusnak.

²⁶ A tagfelvételi ceremóniát a Mormon Egyház felszentelésnek, a szabadkőművesek felavatásnak hívják. Az egyszerűség kedvéért továbbra is a mormon terminust használjuk.

²⁷ Ez az oka annak, hogy kevés forrás és leírás áll rendelkezésünkre, és azok is általában korábbi tagok elbeszélésein, nem pedig szakemberek megfigyelésin alapulnak. Ennek eredményeként sajnos számos esetben a források szemelvények, nem teljes leírásai a rituálék folyamatainak, valamint a különböző szerzők esetenként különféle interpretációval szolgálnak. Az általunk használt művek közül Decker, Whalen, McGavin, Harris, Tanner és Demott érintik ezt a területet több-kevesebb részletességgel, és ezen munkák alapján kíséreljük meg felhívni a figyelmet néhány további hasonlóságra.

²⁸ A Mormon Egyház gyakorlata szerint minden templom megnyitása után két hétig nyitott a külvilág számára, szervezett formában mindenkit végigvezetnek a templomra, és bemutatják azt a látogatóknak. Két hét után azonban bezárják a kapukat, csak ceremónia alkalmával nyitják ki azokat; akkor is csak az adott alkalomra szóló ajánlással (*recommend*) rendelkező, már felszentelt mormon léphet be, és vehet részt a ceremóniában. Ezt az ajánlást mindenki a felette álló vezetőtől kérheti, akinek meg kell bizonyosodnia arról, hogy a kérelmező testvér méltó a templomba való bebocsátásra, vagyis kiváló vallási életeret kell élnie (az egyház aktív tagja, a hitet megfelelően gyakorolja, az adót rendszeresen fizeti).

A mormon templomokban (gyakran épületeken vagy sírköveken²⁹ is) különböző szimbólumok láthatók a falakon, melyek közül számos formában és jelentésben megegyezik a szabadkőművesek szimbólumaival. Ezek olyan jelek, amelyeket már korábban is használtak más csoportok különböző helyeken, ám ennél a két szervezetnél ezeknek a különféle eredetű szimbólumoknak az egyedülálló kombinációja figyelhető meg, ami egyértelműen felveti a közvetlen kapcsolat valószínűségét. Az egyik legfontosabb szimbólum a méh és a méhkas, mely Utah állam jelképe is. Eredetileg a méh egyiptomi szimbólum volt, engedelmes embereket jelölt, és jelentésátvitelen keresztül a mormon közösségben a szorgalmasság jegyévé vált, a méhkaptár pedig a lelki királyságot jelképezte. A négyzet a jószág szimbóluma, az egyenes vonal az igazságé,³⁰ a kör a végtelen, tökéletes istenségé. A mindent látó szem mindennek és mindenkinek tökéletes ismerője, a teljes igazság hordozója, míg a Nap és a Hold a világmindenség irányítói és uralkodói, a fény forrásai, a hatalom megtestesítői. A kötény a papság, a vezetőség jelképe, a kéz pedig titokzatos intelligencia, melynek segítségével a mormonok azonosítani tudják egymást.

A szabadkőműves testvériség öt szimbóluma megegyezik a mormonokéval. Az első a láb a lábhoz, ami azt jelenti, hogy mindenkinek kötelessége habozás nélkül segítségére sietni bajba jutott testvéreinek. A térd a térdhez jel szerint mindenki felelős a testvérek szociális jólétéért, a mell a mellhez szimbólum pedig azt jelképezi, hogy a testvérek cselekedeteit titokban kell tartani. A kéz a háthoz jel alapján mindig készen kell állni kezet nyújtani az elesett testvéreinek, míg az utolsó, az arc az archoz, vagy a száj a fülhöz jel azt fejezi ki, hogy mindig a legjobb szívvvel és a legkedvesebb módon kell figyelmeztetni a jó útról letért testvért hibájára.³¹

A felszentelési ceremónia az első rituálé, amelyben minden tagnak részt kell vennie; később a hierarchia különböző fokait elérve minden egyes lépcsőfoknál más-más rituáléval történik a befogadás. Ezek a rituálék teljes formáikban nem ismertek, és az idő során átalakultak, ahogy maguk a szervezetek is, részben a tagság létszámának növekedése és összetételének változása, részben a történelmi-társadalmi változások eredményeként. Mindez a szervezet belső átalakulását, valamint egyfajta szekularizációt és modernizációt eredményezett. A felszentelési ceremónia minden időben a tagok számára egy új élet kezdetét jelenti. Mindkét szövetség esetében a felszentelési ceremónia előtt mindenki megtisztul, majd átöltözik. A mormonoknál lemosás a ceremónia résztvevőit, miközben imádkoznak: elmondják, hogy éppen melyik testrészt és általa szimbolikusan melyik szervet tisztítják meg a vértől és bűntől, hogy mindenki tisztán léphessen a szent helyre. A tisztálkodás után olívaolajjal felkenik mind a mormon, mind pedig a szabadkőműves résztvevőket, hogy azok szimbolikusan védelmet és biztonságot nyerjenek, majd felveszik a templomi viseletet.

²⁹ Lásd: Polsen, Richard: *The Pure Experience of Order*. Albuquerque, 1982. Ebben a könyvben a mormon folklórt és annak szimbólumait tanulmányozza a szerző.

³⁰ A szabadkőműveseknél a vízszintmérő is az egyenesség jele: a tagok egyenlő jogait és kötelességeit jelzi, ami a szövetség erejének az alapja, csakis úgy, mint a vízszint, amely az épület szilárdságának a biztosítéka.

³¹ A derékszög szabadkőműves használata ehhez a fogadalomhoz kapcsolódik. A pontos munka szimbólumaként a behatároltságot is kifejezi: a cselekedeteknek határt kell szabni, a kijelölt helyes erkölcsi útról nem szabad letérni.

A mormonok ruházata,³² amit felszentelésükkor kapnak meg először, fehér ing, nadrág vagy szoknya, köpeny, kalap vagy női fejfedő, ruhaanyagból készült mokaszin és egy zöld szatén kötő, amelyre kilenc fügefalevelet húmeztek.³³ A szabadkőművesek ünnepi öltözékében a kalap és a kötény viselete szintén megtalálható, és ünnepi öltözéküket ők is a szervezettől kapják.³⁴

Ezután megkezdődhet a felszentelési ceremónia, ami több lépésből áll. A legfontosabb eleme a felszentelés és a „névadó”: mindenki kap egy titkos, új nevet, általában a Bibliából (vagy a Mormon Könyvéből), ami csak a csoporton belül használható, a mormonok esetében ott is csak számos megkötéssel.³⁵ Ez a ceremónia, mint minden rituálé, egy keretjáték, amelyben az új tag aktív résztvevővé válik, csakúgy, mint a szervezetben. A szabadkőműveseknél a kerettörténet, amit több részben előadnak, az eredettörténetük: Salamon temploma építésének és az egyik nagymester, Hiram király életének, halálának, majd feltámadásának története. A mormon kerettörténet magában foglalja a Biblia és a Mormon Könyvének legfontosabb mozzanatait, és az isteni üdvterv³⁶ alapján az egyént is bevonja az előadásába. A történetek időbeli sorrendjét a mormon templom szerkezete is követi. A rituálék előtt az immár fizikailag és lelkileg megtisztult résztvevők a káoszszobának³⁷ nevezett helyen várakoznak, ami a világ megteremtése előtti időt jelképezi. Innen először a teremtés termébe jutnak, ahol a teremtés történetéről láthatnak előadást. A következő az éden-terem, a két részből álló földi és végül a mennyei szoba. Mindegyik helyen az ott történeteket adják elő, bemutatva az új érkezőnek a vallás születésén és történetén keresztül hitük tanításait is.

Az Aaroni papiság első fokozatakor, ami a szabadkőművesek első fokú rituáléjával majdnem teljesen megegyezik, minden új tagnak fogadalmat kell tennie,

³² Habár a szabadkőművesekétől eltérő gyakorlat, meg kell említeni a szent alsónemű viseletét, amit a felszentelt tagnak mindig viselnie kell. Ezt a ruhadarabot minden mormon felszentelésekor az új névvel együtt kapja meg. A ruhán, ami rövid ujjú és szárú overallhoz hasonlít leginkább, a legfontosabb szervek fölül szimbólumokat húmeznek, melyek szent védelmet adnak, mintegy pajzsaként védve a testet a külvilágtól.

³³ Decker szerint a fügefalevelek Ádám és Éva első viseletét jelzik.

³⁴ A szabadkőművesek által használt kötény fehér bárányszőrből készült: a fehér szín a munka tisztaságát, a bőr a munka tartósságát jelezte. Források szerint ez a legrégebbi ruhadarab, bár az első feljegyzés a kötő ünnepi viseletként való használatáról 1723-ból való. A kötény kiegészítője egy pár fehér kesztyű, ami a fizikai és lelki tisztaság megőrzését teszi lehetővé.

³⁵ Általános gyakorlat volt, hogy a nőket esküvőjük alkalmával szentelték fel, és férjükről titkos nevet kaptak, amit nem árulhattak el senkinek. Ennek a gyakorlati jelentősége az volt, hogy a férj halálakor titkos nevével szólította maga mellé feleségét, akiről istennőként az új életben örök társául választott. Ez a doktrína a többnejűség idején volt igen fontos, hiszen minden férfi csak az egyik feleségét vihette magával a túlvilágra, akinek a kiléte ilyen formán titok maradt a többiek előtt.

³⁶ Az isteni üdvterv lényegében a már korábban leírt örök fejlődés megfelelője, melynek eredményeképpen minden férfi istenként üdvözülhet, és feleségét magával viheti istennőként a bolygójára.

³⁷ A szabadkőműveseknél fekete kamrának hívják a várakozásra kijelölt helyet, ami a tagság előtti lelki sötétséget jelképezi. Itt a jelentkező elgondolkozik azon, miért keresi a szervezeti tagságot, vagyis a világosságot, hiszen a felavatás utazás a sötétségből a gyenge fényen keresztül a teljes világosságba.

melyben titoktartásra kötelezik magukat: amennyiben fogadalmukat megszegik, büntetésül vágják meg arcukat fültől fülig, és tépjék ki a nyelvüket. Miközben a fogadalmat mondják, hüvelykujjukat keresztül húzzák a nyakukon jelezve, hogy életükre esküsznek. A fogadalom után megtanulják a speciális kézfogást és a vészjelet.³⁸ A második fokozat felszenteléskor, ami a szabadkőműves második fokú rituáléval egyezik meg, ismét fogadalmat tesznek a titkok megtartására; ha árulók lesznek, büntetésül vágják fel mellkasukat, tépjék ki szívüket és vessék oda a ragadozóknak, égen és földön. A fogadalom közben a kezét keresztetik a mellkas fölött, majd a jobb kezét egy hirtelen mozdulattal keresztülrántják a mellkason, és leejtik a test mellé. A fok azonosító kézfogása szintén megegyezik: a hüvelykujjat az első és második bütyök közötti mélyedésbe kell nyomni.

A Melchizedek papiság első szintjének fogadalma szintén megegyezik a következő, harmadik szabadkőműves fokon tett fogadalom szövegével. A titoktartást fogadják meg ismét; és felhatalmazzák testvéreiket, hogy ha árulók lennének, vágják ketté testiüket, tépjék ki belsőrészeiket, és égessék porrá azokat. A fogadalom közben mindkét kezét, tenyeret kifelé fordítva, a bal mell fölé helyezik, kézfogáskor pedig a hüvelykujj a kézre, a mutatóujj hegye pedig a tenyérhez szorul. Ez a kézfogás „a szög jele” néven ismert mindkét szervezetben és a Krisztus kezén átmenő szöveget jelképezi keresztre feszítéskor. A második, utolsó foknál a titoktartás fogadalmát büntetés megszabása nélkül teszik meg, és a kézfogásuk neve: a szög biztos jele. A mutatóujj a csuklón van, az ujjak zártak. Ez a jelképe annak, hogy Jézust, miután a tenyerébe vert szög nem tartotta elég erősen a kereszten, másodszer is felszögeltek, ám ekkor a csuklójánál.

Mind egyik fogadalom egy-egy előadásba ágyazódik be, amelyben a felavatott tag is részt vesz. Egy előre megírt forgatókönyv alapján adják elő először a darabot és vonják be az új résztvevőket később. A fogadalom után számos kérdést tesznek fel az új tagnak, mintegy vizsgáztatva őt.³⁹ Minden esetben ezek a szövegek, a kérdések típusa és sorrendje szinte teljesen megegyező a mormonok és a szabadkőművesek között. A darabok során különféle segédeszközöket is használnak: a mormon rituálék gyakori eszköze a fakalapács, ami a szabadkőművesek legősibb szerszáma, a nagymesteri hatalom jelképe, minden tevékenység kezdetét és végét jelzi.

A fentiek alapján látható, hogy a szabadkőművesek és a mormonok között számos területen hasonlóság található: szerkezeti felépítésükben, rituáléikban, szimbólumaikban. A két csoport két különböző, ám lényegileg azonos magyarázattal szolgál: mindketten a sajátjukat tartják az igazinak és eredetinek, ami alapján az időbeli elsődlegesség és a szerkezeti teljesség a döntő. A mormon irodalomban számtalan tanulmány foglalkozik a templomi rituálék és szimbólumok párhuzamának kérdésével. Maga Joseph Smith próféta azt állította, hogy a mormonok által gyakorolt rituálékát először Salamon Király templomában használták, ahol később a szabadkőművesek elsajátították azokat. Az idők folyamán azonban bizonyos részek kimaradtak, mások módosultak, így gyakorlatilag a mormonok színrelépésekor csak

³⁸ A mormon jel különbözik a már korábban említett szabadkőműves kiáltástól. Szövege szabad fordításban: „Oh Uram, halld meg az ajkamat elhagyó szavakat!” (Whalen 1967. 182.)

³⁹ Ezeknek a legrészletesebb leírását Harris könyve tartalmazza.

töredékei maradtak fenn az eredeti rendszernek. Mivel a mormonok magukat tartják a modern időkben a kereszténység letéteményeseinek, hitük szerint az ő rituálék alkotják az eredeti keresztény rendszert. Erre szerintük az is bizonyítékként szolgál, hogy a templomi beavatásokat, szimbólumokat meghatározó információt látomások útján kapta Smith. Lényegében minden mormon szerző a próféta nyilatkozatára támaszkodik a kérdés elemzésekor, és teljes mértékben elfogadják Smith szavainak hitelességét.⁴⁰

A szabadkőművesek a mormonokat a rituálék kölcsönzésével vádolva úgy érvelnek, hogy a „szentek” azokat később kiegészítve jutottak a jelenlegi összetett rendszerhez.⁴¹ Véleményünk szerint a történelmi kapcsolatokat figyelembe véve, a kölcsönzés irányát tekintve – időrendiséget és nem hitet követve – megállapítható, hogy a Mormon Egyház alapítója, Joseph Smith, (majd későbbi elnöke, Brigham Young) vette át és olvasztotta egybe saját hitével a szabadkőműves elemeket, amelyeket akkor már kikristályosodott, állandó formában gyakoroltak a páholyok tagjai. Egy Sandra Tanner által közölt dokumentum alapján azt is tudjuk, hogy az első mormon templomban, amit Kirtlandban (Ohio állam) avattak fel az 1830-as évek elején, nyoma sem volt különleges szimbólumoknak, jeleknek, rituáléknak. A belépés nem volt korlátozva, bárki megtekinthette a templomot és részt vehetett az ottani eseményeken. Az istentiszteletet, ami mindig nyilvánosan zajlott, a földszinten tartották, míg az emelet adott helyet az irodáknak és a tanteremnek. A legelső alkalom, amikor a „szentek” rituálét tartottak, 1842. május 4-én volt, hat héttel azután, hogy Smith a szabadkőműves-páholy tagja lett. Az első mormon felszentelési rituálét helyileg Smith szabadkőműves-páholyában tartották, nem a mormon templomban. A mormon McGavin szerint már 1841. január 19-én Smith-t látomás kerítette hatalmába, melyben a templom szerkezete, különböző templomi rituálék formái, jelentésük, stb. feltárult a próféta előtt, ám nyomtatásban mindez csak Smith halála után jelent meg. Ezek a rituálék, szimbólumok, öltözékek, stb. teljes formájukban Brigham Young elnöksége idején (1846–1877) – aki szintén tagja volt a szabadkőműves-páholyoknak – számos látomás eredményeként fejlődtek ki, évekkel Smith halála után. Ezek alapján bizonyítottnak tekinthető, hogy a párhuzamos elemek kölcsönzéssel kerültek a Mormon Egyházba a szabadkőműves-páholyokból, és ezt a tényt csak a Mormon Egyház hívői kérdőjelezhetik meg hitük tanítása alapján.

⁴⁰ A mormon nézetről többek között lásd: McGavin; Whalen; McConkie, Bruce: *Mormon Doctrine – A Compendium of the Gospel*. Salt Lake City, 1966.; Nibley, Hugh: *What is a Temple?* Provo, 1968.

⁴¹ Ebben a kérdésben talán a legátfogóbb szabadkőműves munka: Godwin, S. H.: *Mormonism and Masonry – A Utah Point of View*. Utah: Grand Lodge, F. And A. M., 1961.